

TURİZMİN SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Emre DEMİR*

ÖZ: Turizm, insan faktörü ile başlayan bir hareket olmakla birlikte, ülkeler açısından ekonomik, sosyal ve çevresel (fiziksel) etkiler barındırmaktadır. Araştırmacılar son yüzyılda turizmin etkilerine artan bir ilgi göstermişlerdir. Bu ilginin en temelinde ekonomik etkiler olsa da turizm sadece bir ekonomik olay değil, aynı zamanda sosyal ve toplumsal yapıyı etkisi altına alan bir faaliyet niteliğindedir. Turizmin sosyal etkilerini ölçmenin zor olmasına karşın, turizmin değer sistemlerinde; bireysel davranışlarda, aile ilişkilerinde, kolektif yaşam tarzında, ahlaki davranışta ve yaşam standartlarında değişime neden olduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı, turizm faaliyetlerinin sosyal ve toplumsal çevrede yarattığı etkileri üzerine bir incelemede bulunmaktır. Yapılan araştırmada; ev sahiplerinin turizme karşı tutumları ve algıları, turizmin sosyal etkilerini ortaya çıkardığı ve bu etkilerin sakinlerin yaşam standartlarına göre değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Çalışma bu bağlamda, turizmin gelişimine ve sürdürülebilirliğine ilişkin bilgiler sunar.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Sektörü, Sosyo-Kültürel Etkiler, Sosyal Çevre, Kültürel Çevre

Makale Türü : Araştırma makalesi

Jel Sınıflandırması: L83, A13, Q51

Geliş tarihi:02.05.2020 / **Kabul Tarihi:** 24.05.2020/ **Yayın Tarihi:** 25.06.2020

INNOVATIVE BEHAVIOUR: A STUDY OF SCALE ADAPTATION

ABSTRACT: Tourism is a movement that starts with the human factor, it has also economic, social and environmental (physical) effects for countries. Researchers have shown an increasing interest in the effects of tourism in the last century. Although economic effects are at the core of this interest, tourism is not only an economic event, but also an activity that affects the social and social structure. Although it is difficult to measure the social effects of tourism, in the value systems of tourism; It is known to cause changes in individual behavior, family relationships, collective lifestyle, moral behavior and living standards. The aim of this study is to make an investigation on the effects of tourism activities on society and social environment. In the research conducted; it is understood that the attitudes and perceptions of the hosts towards tourism reveal the social effects of tourism and these effects vary according to the living standards of the residents. In this context, the study provides information on the development and sustainability of tourism.

Key Words: *Tourism, Tourism Sector, Socio-Cultural Effects, Social Environment*

Jel Classification: L83, A13, Q51

Received: 02.05.2020/ **Accepted:** 24.05.2020/ **Published:**25.06.2020

* Doktora Öğr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, emredemir3407@gmail.com **ORCID:** [0000-0001-5746-8550](https://orcid.org/0000-0001-5746-8550)

Kaynak gösterimi için:

DEMİR, E. (2020). Antalya Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 62-77

GİRİŞ

Temel olarak Batı kültürüne ait deneyim olarak tabir edilen turizmin bir yer değişikliği ve sık sık rutin ya da sıradan bir değişiklik içerdiği gerçeğine dikkat çekilmekle birlikte, turizm olarak ölçülen çok çeşitli amaç ve faaliyetler göz önüne alındığında onun; sosyal, politik, ekonomik, hukuk, teknolojik, ekolojik çevre ile olan ilişkilere dayanan bir küresel sistem olduğu görülmektedir (Middleton, 1994: 4). Teknik olarak turizm konusu incelenirken, turist faktörü karşımıza çıkmaktadır. Turistler sadece tatilde olan insanlar değil, iş dünyası, yurtdışında okuyan öğrenciler, dini turistler (hacılar) vb. olmaktadır (Sarpley, 2006: 22-23). Turizmin bu niteliği, onun insan faktörü ile başlayan ve yine insan ihtiyaçlarına göre şekillenen bir faaliyet olduğunu göstermektedir. Gerçekleşen bu süreç içerisinde gerek turizmi şekillendiren turist faktörü gerekse turistin ihtiyaçlarına göre şekillenen piyasa içerisinde sosyal yapıyı etkilemektedir. Bu etkilerin olumlu veya olumsuz sonuçları, sosyal yapının değişimi ve gelişimi ile yakından ilişkilidir. Bu açıdan turizm olayının merkezinde bulunan insan varlığı, merkez çevrenin sosyal ve toplumsal etkileşimi ile bağdaşmaktadır.

Bu çalışmanın asıl amacı, turizmin ve turizm sektörünün uluslar üzerindeki sosyal etkilerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda turizmin ziyaretçi ve ev sahibi toplumlar üzerindeki etkileri üzerine yapılan literatürün ve araştırmaların gözden geçirilmesi, belirli sınıflandırmalar altında açıklamalar getirilmesi ve ilave araştırmalar ile desteklenmesi planlanmıştır. Çalışmanın geri kalanı şu şekilde devam etmektedir: Birinci bölümde turizm sektörüne ilişkin açıklamalar ve veriler; ikinci bölümde turizmin sosyal etkilerine ilişkin literatür taraması; üçüncü bölümde turizmin sosyal ve kültürel etkileri; dördüncü bölüm yani son bölümde ise sonuç ve tartışmayı sunmaktadır.

1. Turizmin Sosyo-Kültürel Eğilimi

Aslen turizm olayının başlangıcı ele alındığında, geçici göç hareketleriyle veya seyahat kavramıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. İnsan hareketliliklerinin zaman içerisinde “geçici” ve “kalıcı” anlamlar ile açıklanması da turizm olayını gün yüzüne çıkaran etmenlerdendir. Hareketlilik aralığına odaklanmak, turizmin etkilerinin incelenmesi açısından da önemli bir boyut sunmaktadır. Bireylerin yaşam süresi boyunca hareketliliklerinin incelenmesi, turizm ve göç arasındaki ilişkileri anlaşılır kılmaktadır. Böyle bir yaşam biçimi yaklaşımı, insanların konumlar ve faaliyetler arasında tüketim modlarını nasıl değiştirdiğini incelemek için de son derece pratik uygulamalara sahip olabilmektedir. Ayrıca, turizm etkileri üzerine yapılan araştırmaların çoğu, varış noktasında da ortaya çıkma eğilimindedir (Lew vd., 2004). Dolayısıyla, bu alanda şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğu, turistlerin kendileri için olan etkilerden ziyade, turizm alanlarında yerel toplumlar üzerindeki sosyal etkilerin anlaşılmasıyla ilgili olmuş ve çalışmalar bu alanda yoğunlaşmıştır.

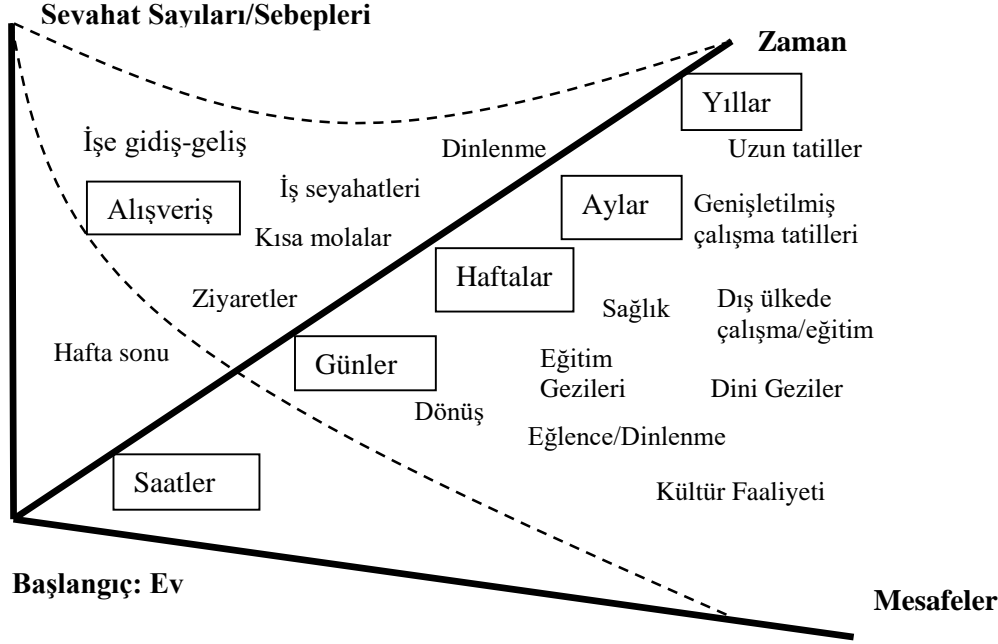
Turizm; ülkelerin gelişmesinde lokomotif görev üstlenen sektörlerden biri durumundadır. Günümüzde turizme önem veren ülkeler diğerlerinden daha hızlı gelişebilmektedir. Bu bağlamda turizmin bağlantılı olduğu üç temel konu aşağıda sıralanmaktadır (Page, 2007: 34-35):

- İnsanların hareketi,
- İnsanların ilişkilerini, toplumlarını dışına çıkma ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçları karşılayan ürünleri sağlayarak hizmet vermeye çalışan geniş bir etkileşim sistemi,

- Ekonomik bir sektör veya sanayidir.

Şekil 1' de gösterilmekte olan ilişki, bir bireyin veya toplulukların yaşamları boyunca hareketlerinin toplamalarının merkezi bir bölgeden (ev) olduğu bilinmektedir. Bu konjunktürde, turizm ile sık sık göç ve geçici seyahatler olarak kabul edilen çeşitli faktörler arasındaki ilişkiler belirtilmektedir (Bell ve Ward, 2000).

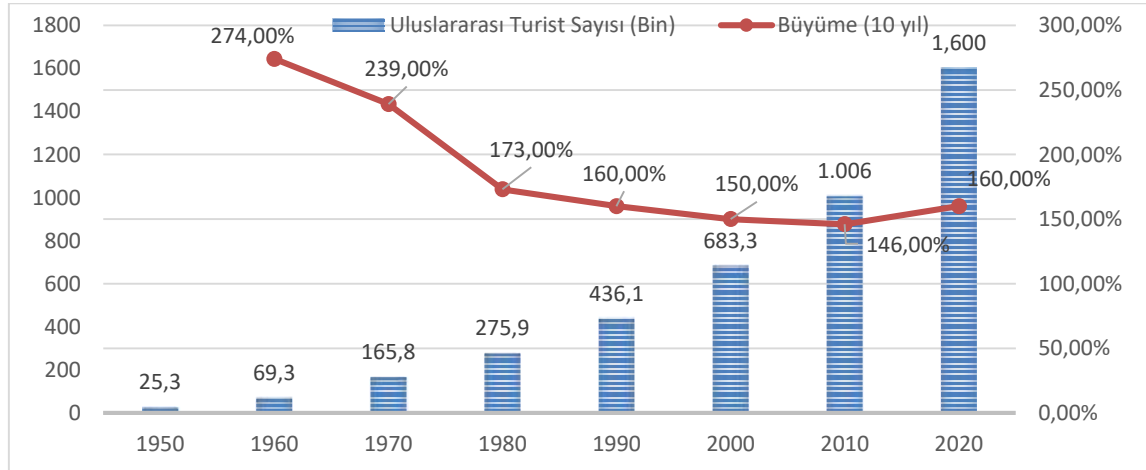
Şekil 1. Zaman ve Mekân Hareketliliği Kapsamında İnsan Faktörü

Kaynak: Gössling ve Hall, 2006: 17-18.

Turizm faaliyetlerinin sosyal etkileri, ekonomik koşulları ve yarattığı etkiler ile sektörel bazda turizm hareketi günümüzde daha belirgin hallerde görülmektedir (Callaghan vd., 1994: 31). Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren turizm sektörü, dünya ekonomisinde hızla büyüyen sektörlerden biri haline gelmiştir. Bu özelliği ile araştırmacılarında dikkatini çeken turizm sektörünün Grafik 1'de 1950 itibaren dünya çapındaki turist sayılarının ve 2020 yılına kadar beklenen tahminlerin gelişimini gösterilmektedir.

Grafik 1. Dünyada Meydana Gelen Turizm Faaliyetleri Rakamları

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)

1950’li yıllardan itibaren küreselleşmede yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin akabinde turizm sektörüne etkisi ilk olarak gelir veya ekonomik düzlemde değil, insan faktörünün uluslararası alanda dolaşımının serbestleşmesinden ileri gelmektedir. İnsanların dolaşımlarında meydana gelen serbestleşmeye bağlı olarak ulusal toplumların birbirleri ile olan iletişimleri artmış ve bu bağlamda, toplumlarda yaşanan yeni değişim ve dönüşümlerde turizm faaliyetlerinin izleri görülmüştür. Sonuç olarak turizmin sosyal etkileri konusunda küreselleşmenin önemli faktör olduğu görülmektedir.

Turizm, ziyaretçilerin veya ziyaretçilerin genellikle turizm olayını gerçekleştirdiği yerler üzerinde üç önemli etkiye sahiptir; bunlar çoğunlukla ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel niteliktedir (Cooper vd., 2008). Turizm genişledikçe bir bölgeye getirilebilecek olası fayda ve zararların anlaşılması ve araştırılması gerekmektedir. Özellikle turizmin yarattığı potansiyel kazanca rağmen, yerel sakinlerin bu gelirin alıcıları olup olmadığı, küresel olaylara şiddetle cevap veren geçici bir endüstrinin sürdürülebilirliği, yerlerin metalaştırılmasıyla birlikte gelen otantiklik ve doğal ortamın zarar görmesi gibi sorular bulunmaktadır (Sharma vd., 2008).

2. Turizmin Sosyal Etkilerine İlişkin Ampirik Literatür

Araştırmacılar, ekonomik ve sosyal öneme sahip bir faaliyet haline gelinceye kadar turizm kavramına ilişkin terminoloji ve tanımlara, incelemelere çok az önem verdiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası kişisel seyahatlerde büyüme ve ülkeler ve destinasyonlardaki ekonomik refah ile göreceli önemini arttırması, ilgili araştırmalarda buna paralel bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu bağlamda turizm istatistiki ölçümleri ancak 1950’lerde başlamıştır.

Turizm yaşanan gelişmeler ve artan önemi ile birlikte sosyal etkilerini ortaya koymak için birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar bu hususta özellikle yerel halk üzerinde çalışmalar gerçekleştirmiş ve yerel halkın davranışlarını gözlemlemiştir. Bu yöntem, turizmin sosyal etkilerinin anlaşılması amacıyla ideal bir gözlem niteliği taşımaktadır. Aşağıda turizmin sosyal etkilerine ilişkin bazı çalışmalar sunulmaktadır.

Pizam ve Milman (1986), turizmin sosyal etkilerinin hiçbir zaman evrensel olmadığını savunmuşlardır. Bu bağlamda turizmin sosyal etkilerinin; turizm faaliyetleri, turistler ve ev sahipleri arasındaki kültürel ve ekonomik mesafe, varış yerinin ve nüfusunun emilebilme yeteneği arzu edilen yerel faaliyetlere zarar vermeyen turistler ve turizm gelişiminin hızlılığı ve yoğunluğu çerçevesinde belirlendiğini ifade etmişlerdir.

Kozak ve Nergis’e (2012) göre turizmin sahip olduğu özelliklerin gereği olarak bir bölgeyi ziyaret eden birey ve topluluklar ile gerek endüstride görev alan gerek sahip olduğu kültürel değerlerle bir turizm ürünü oluşturan bölge halkı arasında sosyo-kültürel ve sosyoekonomik etkileşimler gerçekleşmektedir.

Khan vd. (1990) göre turizm; insanların dünyaya ilgisinin artması, yabancı ve yabancı tatların anlaşılması, sunulan hizmetlerin kalitesi (oteller, restoranlar, mağazalar) ve kitle iletişim araçlarının kalitesi açısından olumlu sosyal etkilere sahip olsa da; fuhuş, çıplaklık, ahlaki davranışların bozulması, uyuşturucu kaçakçılığı, hırsızlık, artan suç oranı, sosyal ve kültürel değerlerde kayma, sanat eserlerinin kalitesini düşürme ve bunun korunması ile ilgili konular gibi olumsuz sosyal etkiler meydana getirebilmektedir.

Lindberg ve Johnson (1997), yerel halkın yerleşik değerlerinin, ekonomik kazanımla ilgili gücünün toplum içindeki bozulma ile ilgili değerlerden daha iyi bir tutum öngördüğünü ifade etmişlerdir. Bu husus algılanan ekonomik etkilerin, suç ve estetik etkilerden daha fazla etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Boissevain (1979), Malta'nın az gelişmiş adası Gozo'da yapmış olduğu çalışma sonucunda, turizmin gelişmesinin bölgede kalıcı işler yarattığını ve dolayısıyla turizmin, gençlerin bölgeden göç etme alışkanlıklarını engellediğini ortaya koymuştur.

Gamper (1981), Güney Avustralya'daki iki topluluktan yaptığı çalışma sonucunda, turizmin yerel çiftçilerin tarlalarını terk etmelerine ve odaları turistlere kiralamasına neden olduğunu ortaya koymuştur.

Allen vd. (1988) yerel topluluklarındaki turizm gelişimi düzeylerine göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla, Colorado Kırsal Rekreatyon Geliştirme Projesi kapsamında 20 kırsal toplulukta yapmış oldukları anket sonucunda; turizm gelişimi ile toplumun boyutlarının memnuniyeti veya önemi arasındaki ilişkinin, genellikle vatandaş katılımı, kamu hizmetleri ve çevre ile turizm gelişimine en duyarlı olduğu arasındaki ilişkinin bulunmadığını ortaya koyan iki önemli kanonik değişken ortaya koymuşlardır.

Wang ve Miko (1997) tarafından yapılan bir araştırmada turizmin, ABD milli parklarında doğal çevreye etki etmesi nedeniyle su kalitesi problemleri, hava kalitesi problemleri, bitki örtüsü (bitki örtüsü) veya yaban hayatı (fauna) problemleri ve kıyı şeridi kıyı problemlerine neden olduğunun sonucuna varmışlardır.

Casado-Diaz (1999), İspanya'daki Torreveja için bir örnek olay incelemesi kullanarak konut turizminin sosyo-demografik etkilerini araştırmıştır ve bu çalışmanın sonuçlarında turizmle ilişkili kentleşme ile nitelendirilen sektörlerin geleneksel kent merkezindeki farklı sosyo-demografik özelliklere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu hususta, nüfusun demografik yapısının yaş profilindeki artış, yaşlı bir popülasyonun bölgeye göçünün artmasının bir sonucu olarak değerlendirmiştir.

Özdemir vd. (2000), Belek, Girne ve Karpaz bölgelerinde yapmış olduğu çalışma sonucunda turizm hareketlerinin insanların ve ülkelerin birbirlerini tanımalarına aracı olduğu, belirli bölgelerin süratle büyümesine ve kalkınmasını desteklediği konusunda ortak sonuca varmışlardır.

Madan ve Rawat (2000), Mussoorie, Garhwal Himalaya'da (Hindistan'daki bir tepe beldesi) yapmış oldukları araştırmalar sonucunda turizmin ortaya çıkardığı yoğunluk nedeniyle turistlerin, otellerin ve diğer ilgili işletmelerin altyapılara ve üst yapı tesislerine olan talebi arttırmaları nedeniyle turizmin doğal çevre üzerinde büyük bir stres yarattığını tespit etmiş, aynı zamanda bölgede turist mevsiminde artan nüfusla başa çıkmanın; altyapı hasarlarına, kentsel genişlemeye ve akabinde çevresel bozulmaya neden olduğu sonucuna varmışlardır.

Gürbüz (2002), Safranbolu üzerinde yapmış olduğu anket çalışması neticesinde, yerleşiklerin çoğunluğunun (%87) turizmin sosyal çevreyi olumlu etkilediği düşüncesinde olduklarını ortaya koymuştur.

Wilson (2008), Meksika üzerinde turizmin ekonomik ve sosyal etkilerini araştırmış ve turizmin Meksika'da döviz kazancını teşvik etme, istihdam sağlama ve göç akışlarını merkezileştirme açısından başarılı olduğunu tespit etmiştir. Ancak bunun yanı sıra, ülke

içerisindeki gelir dağılımındaki bozulmalara, düşük işçi ücretlerine, doğal ve tarihi dokulardaki bozulmalara dikkat çekmiştir.

Sharma vd. (2008), Avustralya- Sunshine Coast sakinlerin turizmden kaynaklanan sosyal etkilere ilişkin algılarını ve sosyal kaygılarını belirlemek amacıyla yapmış oldukları anket çalışmasında elde ettikleri sonuçlara göre konut sakinlerinin turizmi, dünyanın diğer bölgelerinden insanlarla tanışma fırsatının, katılımcıların kültürlerini ve toplumlarını daha iyi anlamaları için değerli bir deneyim sunduğunu algıladıklarını ortaya koymuş, aynı zamanda bu bölgedeki yerel halk için turizmin trafik sıklığı üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğu bulgularına erişmişlerdir.

Çalışkan ve Tütüncü (2008), Aydın- Kuşadası üzerinde yapmış olduğu anket çalışmasında, yerel halkın ekonomik beklentilere dayalı olarak turizme olumlu yaklaştığı ve bu bağlamda turizmin sosyal çevreyi olumlu etkilediğine ilişkin görüşler ortaya çıkarmışlardır.

Mesci ve Dönmez (2016), Bolu- Mudurnu üzerinde yapmış oldukları çalışma sonucunda yerel halkın turizmi sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini olumlu algıladıkları tespit edilmişlerdir.

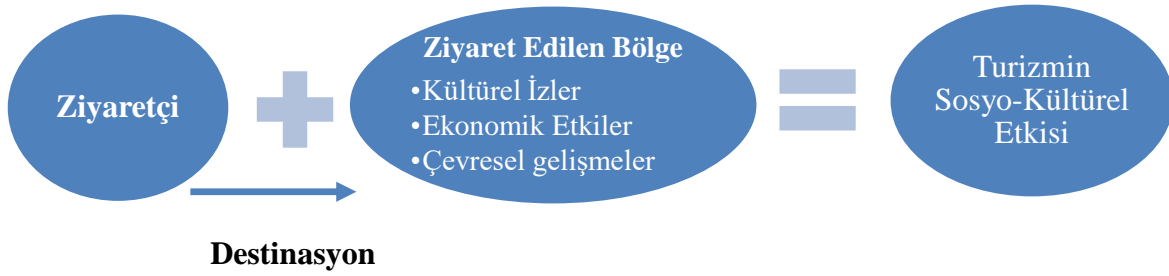
Woo vd. (2016), Amerika Birleşik Devletleri'nde dört turistik destinasyona sahip topluluk sakinleri ile yaptıkları anket sonuçlarında, toplum sakinlerinin yaşam memnuniyeti ile turizm sektörüne arasında anlamlı ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

Yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere ağırlıklı olarak turizmin sosyal etkilerinin olumlu olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda turizmin sosyal çevreye olan olumsuz yönleri belirtilmiş olsa da yerel halkın, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, tutumları olumlu yönde seyretmektedir. Bu sonuçların ekonomi ile ilişkilendirilmesine karşın, yaşam alanlarına göre turizm endüstrisine bağlı konut sakinleri ve turizme bağlı olmayan konut sakinleri arasında farklılık gösterebilmektedir.

3. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri

Turizm sosyal ve toplumsal etkileri, en az ekonomik etkileri kadar önemli bir konudur. Bu bağlamda turizmin, sosyal çevre üzerinde meydana getirdiği etkilerin anlaşılması için; birey, sosyal yapı ve kültür üzerindeki etkilerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu açıklamalar doğrultusunda turizmin sosyal çevre üzerine olan etkilerini daha belirgin kılmak amacıyla bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Yapılan bu sınıflandırmalar altında sınırlandırılan konu, turizmin sosyal etkilerini daha belirgin bir suretle ortaya çıkarmaktadır. Ancak bu sınıflandırmalara geçmeden önce, turizmin etkilediği sosyal çevre ve toplumun, aslen bir turizm ürünü olduğunun altı çizilmelidir. Diğer bir ifadeyle ziyaret edilen ve etkileşim içinde bulunulan sosyal çevre aynı zamanda turizm faaliyetinin gerçekleşmesi adına kullanılan bir kaynak niteliğindedir. Dolayısıyla turizmin sosyal çevre üzerindeki etkisi, onun turizm olayına veya sektöre göre şekillenmesi ile ilişkili bir konu olarak düşünülebilir. Turizmin sosyal ve ekonomik etkilerinin anlaşılması adına Şekil 2'de, ziyaretçilerin gittikleri yerlerde yerel halk üzerinde bıraktıkları veya yerel halktan aldıkları kültürel izlenimler, akabinde turizm bölgelerindeki ekonomik faaliyetleri ve bu çerçevede gerçekleşen çevresel gelişmeler turizmin sosyal ve ekonomik etkilerini ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 2. Turizmin Sosyal ve Ekonomik Etki Bileşenleri

Turizmin sosyal çevre üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerek turizmin ekonomik işlevini gerek toplumsal yapının şeklini gerekse turizm politikalarının belirlenmesini sağlamaktadır. İlk olarak ekonomik açıdan bakıldığında; turizmin en önemli pozitif etkileri, bütçe gelirlerinde artış, üretim artışı, yatırımların teşvik edilmesi ve nüfusun refahındaki iyileşmedir. Turizmin olumsuz ekonomik etkileri arasında ise en önemlileri enflasyon, finansal sızıntı, altyapı maliyetleri ve ekonomik bağımlılıktır. Sosyal ve toplumsal açıdan bakıldığında ise bu durum, ilk olarak yerel halk üzerinde gerçekleşmekte ancak net etkilerinin belirlenmesinde güçlükler ile karşılaşmaktadır.

Tablo 1. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkileri ve Temel Bazı Bileşen Örnekleri

Sınıflandırılan Turizmin Etkileri	Bileşen Örnekleri
Demografik Etkileri	Nüfustaki artış veya azalışlar, yaş ve cinsiyet kompozisyonu
İstihdam ve Mesleki Etkileri	Meslek değişimleri, profesyonelleşme, bazı mesleklerin yaş ve cinsiyet dağılımı, istihdam oranlarında artışlar veya azalışlar
Kültürel Etkileri	Gelenek – Görenekler, dil, din üzerindeki değişimler
Toplumsal Normlardaki Değişime Etkileri	Değerler, kalıplar, cinsel rol, ahlak (suç, fuhuş) değişimleri
Üretim-Tüketim Kalıplarına Etkileri	Eğitim, altyapı, emtialar, yiyecek-içecek alanındaki değişimler
Çevresel (fiziksel) Etkileri	Kentleşme, ekoloji, kirlilik, tıkanıklık ve aksatmalar

Kaynak: Pizam ve Milman, 1989: 29

Turizm hareketlerinin zaman içerisinde ortaya çıkışı, dönüşümü ve gelişim aşamaları toplumların yapısına, bölgelere, zamana göre farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar ise turizm faaliyetlerinin ülkelerde farklı sonuçlar doğurmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple her ülkede turizm sektörünün gelişimi aynı olmamakta ve turizm sektörü her ülkede aynı etkiler meydana getirmemektedir. Bu bağlamda Tablo 1’de turizmin etkilerine ilişkin temel bazı sınıflandırmalar ve bileşenler gösterilmektedir. Akabinde turizmin bu etkilerine ilişkin gerekli açıklamalar,

bileşen örnekleri ile bütün halinde alt başlıklar halinde incelenmiş ve gerekli açıklamalarla bu etkilerin önemi ortaya koyulmaktadır.

3.1. Demografik Etkileri

Turizm, genel olarak ulusal veya uluslararası nüfus üzerinde yarattığı hareketlilik nedeniyle belirli başlı demografik etkiler içermektedir. Turistik bölgelerde sebep olduğu nüfus artışları veya azalışları, bölgesel olarak kitleleri de etkilemektedir. Özellikle işçi göçleri, nüfusu arttırmakla birlikte, yerel halkında ekonomik anlamda turizmden faydalanamamasına da sebep olmaktadır.

Turizm alanında yoğunluk artışlar, yerel halkın farklı bölgelere de göç etmesine neden olmaktadır veya gelen ziyaretçilerden etkilenen yerel halkın daha iyi yaşam standartlarına sahip olmaları anlamında bir göçe teşvik sağlamaktadır. Gelen ziyaretçilerinde içinde, yaşadıkları yerlerden kurtulmak istemeleri ve ziyaret ettikleri turizm alanına yerleşmek istemelerinden doğan bir göç hareketi de mevcut olmaktadır. Aynı zamanda turizm bölgelerindeki çekici faktörler, bölge veya ülke içerisinde turizm bölgelerine doğru bir göç hareketinin gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu gelişmelerin bazı olumlu sonuçları olsa bile, olumsuz sonuçları daha ağırlıklı gerçekleşmektedir. Bu olumsuz etkilerden bazıları; konut yetersizliği, fiyat artışları, alt yapı ve üst yapı yetersizlikleri, trafik, sosyal ve ekonomik aksaklıklar gibi sıralanabilmektedir.

Turizm alanına yönelen işçiler üzerinde durulması gereken husus, ülkede çeşitli tarım -sanayi dallarında azalan işçi sayıları sebebiyle üretimin azalmasına sebep olmasıdır. Özellikle tarımda çalışan nüfusun turistik alanlara olan göç hareketi, tarımsal üretimin azalmasına ve bu bağlamda fiyatlarında artışlarına neden olmaktadır. Bu göç hareketleri ister işçi ister ziyaretçi bazında olsun, o bölgede çeşitli yetersizliklere (altyapı- eğitim- sağlık vb.) sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu sonuçlar, turizm gelişimine sekte vurmakta ve sürdürülebilirliği konusunda engeller teşkil etmektedir. Bu sonuçlar, turizm alanının diğer bölgelere göre daha cazip olması ile ilişkilidir. Bu sebeple, turizmin demografik etkileri daha çok olumsuz yönlü gelişim göstermektedir.

3.2. İstihdam ve Mesleki Etkileri

Turizm sektörünün emek yoğun bir sektör olmasından dolayı turizm sektörü geniş istihdam alanları yaratmaktadır. Dünya Turizm Örgütü, sıkı bir turizm endüstrisi olan ülkelerde konaklama sektörünün ülkenin toplam istihdamının yüzde iki ila beşini sağladığını göstermektedir. Bu ülkelerde, genel turizm sektörü doğrudan istihdamın yüzde 5-8'sini oluşturabilir. Türkiye'de de bu rakam ortalama %8 dolaylarında seyretmektedir.

Turizm yoluyla istihdam yaratmanın sosyal korumaya olumlu etkileri olabileceği, diğer bir ifadeyle istihdam olanakları yoluyla artan gelirin bazı sosyal sorunları çözebileceği kabul edilmektedir. Önemli bir makroekonomik değişken olan ve negatif yönelimlerinin sosyal ve toplumsal sonuçlarının olduğu düşünüldüğünde, turizmin işsizlik oranlarına olan olumlu etkileri bu ifadeler ile bütünleşmektedir.

Turizm projeleri, toplumun geleneksel mesleklerini etkilemektedir. Öyle ki turizm alanına olan ziyaretler çerçevesinde şekillenen bir piyasa düşünüldüğünde gerek yerel halkın gerekse turizm alanına göç eden işçilerin çalışma koşullarında veya mesleki değişimlerinde hareketlenmeler yaşanması kaçınılmazdır. Turizm alanlarında küçük ve orta ölçekli işletmelerin veya dükkanların ziyaretçilerin ihtiyaçlarına göre dönüşümler yaşadığı görülmektedir. Turizm alanlarında yerel halkın ihtiyacına göre kurulmuş olsa bile, zaman

içerisinde turizme yönelmenin daha karlı bir iş olduğunu fark eden girişimcilerin ve işçilerin hareketini bu dönüşümler ile ilişkilendirmek mümkündür.

3.3. Toplumsal Normlardaki Değişime Etkileri

Kültür; bir toplumun dil, din, ahlak, hukuk, gelenek, görenek, davranış, zevkler, sanat, ekonomi gibi deneyimlerinin tümüdür. Toplumlara ait kültürler, aynı zamanda bir turizm ürünü niteliğindedir. Turizm bu hususta, farklı yaşantılara sahip ve çeşitli kültürel alışveriş biçimlerine izin veren insanları birbiri ile karşılaştırmak için fırsatlar yaratmaktadır.

Turizm faaliyetlerin niteliği gereği, çok çeşitli bağlantıların görünüşte farklı alanlarda veya birbirlerinden çok uzak olan ülkelerde çalışan aktörleri birbirine bağlamaktadır. Bu bağlantılar uluslararası düzeyde karar vermenin merkezileşme hareketi ile daha etkin bir şekilde koordine edilmekte ve bunun içine entegreler sağlanmaktadır. Dolayısıyla, turizm faaliyetinin bu uluslararası boyutu, toplumları ve kültürleri aşamalı olarak “turizm ürünlerine” dönüştürmüş ve tüm dünya ülkelerini kapsayan bir biçimde yayılım göstermiş ve göstermeye devam etmektedir (Dézert ve Wackermann, 1991; Tremblay, 1990).

Turizmin kültürel ve toplumsal etkileri; bireysel davranış, aile ilişkileri, toplu hayat tarzları, ahlaki tutumlar, değerler, değer sistemleri yaratıcı güçler, örf ve adetler, geleneksel alışkanlıklar ve toplum örgütlenmesindeki değişikliklere yaptığı katkılar ile ortaya çıkmaktadır (Özdemir vd., 2000:79).

Turizm geleneksel olarak sosyal normların ve ahlaki değerlerin değişmesinin bir ajanı olarak resmedilmektedir. Turistler ve ev sahipleri arasındaki buluşma, özellikle yalıtılmış toplumlarda sosyal değişimlere neden olmaktadır. Bu etkiler toplum düzeyinde (suç, fuhuş) yanı sıra birey ve aile düzeyinde olabilmektedir (Pizam ve Milman, 1986:31).

Tuna’ya (2007: 15) göre turizmin kültürel etkileri; toplumun kültür üretimi ve kültür tüketiminin karşılaşması ile gerçekleşmektedir. Bu hususlarda ortaya çıkan etkiler aşağıda sıralanmaktadır:

- Normlarda görülen değişimler, geleneksel kültüre ait olan toplumsal beğeni duygularında oluşan değişimler ve eskiden kabul gören bir davranışın, zamanla makul, hatta makbul hale gelmesi,
- Kültür tüketimi, gelenek ve görenekler çerçevesinde yaşanan düğün, bayram, dini merasimler, yöresel sanat ve edebiyat konularında oluşan değişimler olarak belirtilebilir

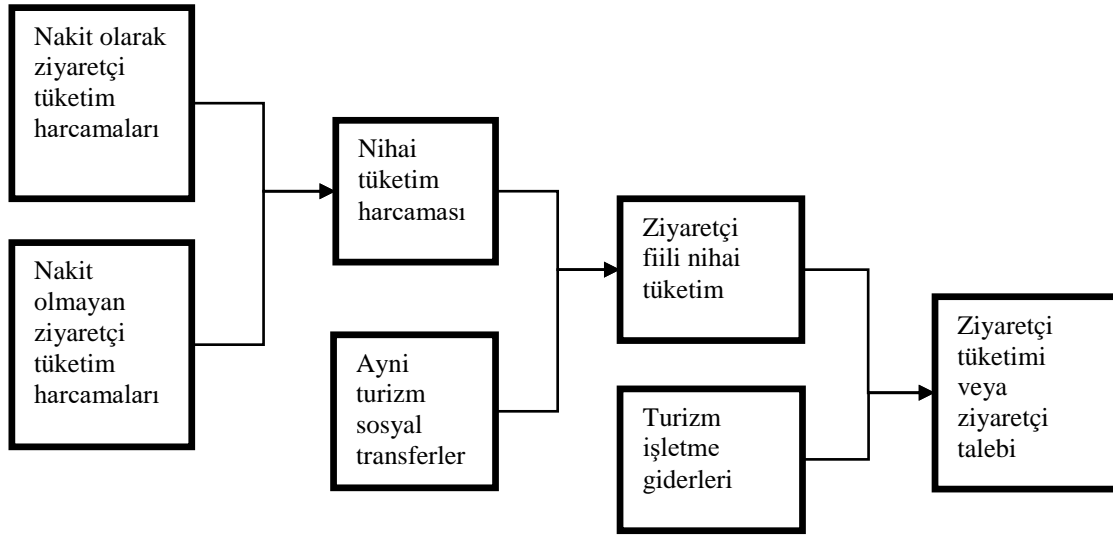
Turizmin kültür ve toplumsal normlar üzerindeki etkileri genel olarak turistlerden yerel halka yönelik olarak gerçekleşmektedir. Bu etkilerin olumlu veya olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Öyle ki, bazı literatürlerde turizmin geleneksel yaşam biçimlerine ve yerel kültüre zarar verdiği düşünülmektedir. Turistlerin gelmesiyle birlikte değer ve inanç yapısının değiştiği, giyim ve yaşam biçiminde geleneksel kalıpların bırakıldığı, yeme içme alışkanlıklarında yabancıların taklit edildiği, geleneksel aile yapısının ve değer yargılarının değiştiği, konuşma dilinde yabancı sözcüklerin arttığı, sanatın gerçek anlam ve önemini yitirdiği gözlemlenmiştir (Doğan, 1987: 156). Ayrıca turizm, yerel kültürden faydalanarak ve geleneksel faaliyetlerin ticarileşmesine neden olmaktadır. Bu konjonktür, turizmin kültürel etkilerinin genelde olumsuz sonuçlar doğurduğuna işaret etmektedir.

3.4. Üretim-Tüketim Kalıplarına Etkileri

Turizm gelişimi, dünyadaki hemen hemen tüm ülkeler için önemli bir konu niteliğindedir. Çünkü günümüzde daha fazla döviz kazancı ve uluslararası turistlerin ihracat geliri gibi birçok fayda sağlamaktadır. Diğer endüstrilerden farklı olarak turizm; restoranlar, havayolları ve kumarhaneler gibi çeşitli iş sektörleri ile ilişki içerisinde. Turizm büyümesi, özellikle insan sermayesi ve fiziki sermayeye daha fazla yatırım yapılması nedeniyle özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyümenin teşvik edilmesine yardımcı olmaktadır (Fayissa vd., 2008). Bu bağlamda turizmin gelişmesi; altyapı, kanalizasyon, konut, eğitim ve öğretim üzerinde olumlu ve olumsuz bir yayılma etkisine sahip olması; beraberinde ek istihdam olanakları sağlaması ve dolayısıyla, artan bir gelirin bir sonucu olarak üretim ve tüketim kalıplarında değişimlere neden olmaktadır.

Turizm, yerel halkın refahını arttırmaktadır. Ancak bu hususta altı çizilmesi gereken, turizm bölgesine olan turizm talebinin somut olarak gerçekleşmesinin gerekliliğidir. Turizm talebinin oluşması ile birlikte, tüketim türlerinde veya turizm tüketim kategorilerinde ziyaretçilerle bağlantılı olarak farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların unsurları Şekil 3'te gösterilmektedir. Turizm tüketiminin toplamları, seyahate çıkan ziyaretçilerin ötesine geçmektedir. Ayrıca ziyaretçiler adına diğer kurumsal birimler tarafından yapılan mal ve hizmet harcamalarının tamamını da kapsamaktadır. Seyahatin finanse edilmesi için nakit veya finansal varlıklar ziyaretçiye transfer edilirse, bunlar tarafından finanse edilen alımlar ziyaretçi tüketimine dahil edilmektedir.

Şekil 3. Ziyaretçi Tüketiminin Unsurları

Kaynak: Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi

Ziyaretçilerin tüketim türlerinde veya turizm tüketim kategorilerinde ziyaretçilerle bağlantılı olarak farklılıklar, bölgenin üretim kalıplarında da değişime yol açmaktadır. Dolayısıyla öncelik, turizmin üretim kalıplarına olan etkileridir.

Somut biçimde gerçekleşen talep ve gelişen turizm ile birlikte yerel halkın harcanabilir gelirlerindeki artışları, diğer bir ifadeyle refah seviyelerindeki artışlar; daha önce ifade etmiş olduğumuz turizmin demografik, kültürel ve toplumsal normlardaki etkiler yolu ile tüketim kalıplarında da değişime yol açmaktadır. Bu hususta öncelikli konu, turizmin bölge halkının gelirlerinde yaratmış veya yaratacağı etkiler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Akabinde bu durum, turizmin sosyal etkileri ile bütünleşmektedir. Bu bağlamda turizmin üretim kalıplarına

doğrudan etkisi ve tüketim kalıplarında yaratmış olduğu dolaylı etkiler Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4. Turizmin Üretim ve Tüketim Kalıplarına Olan Etkileri

Kaynak: Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi

3.5. Çevresel (Fiziki) Etkileri

Kentleşme veya ekonomik gerileme yaşayan bölgesel alanlarda, turizm endüstrisinin, konut sakinlerine; istihdam, gelir veya sadece bölgede kalma isteklerine yardımcı olmak için olası bir çözüm olduğu düşünülmektedir. Turizm, topluluklar için birçok çekici özelliğe sahiptir (Ross, 1992).

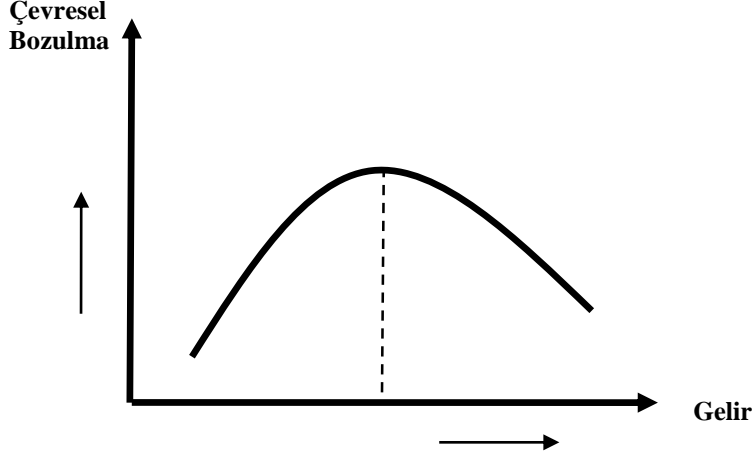
Turizm genellikle çevresi üzerinde hem olumsuz hem de olumlu etkiler yaratmaktadır. Maliyetler veya olumsuz çevresel etkiler konusundaki çalışmalar genelde şunları içermektedir (Pizam ve Milman, 1986: 31):

- Miras kaynaklarının ve kalitesinin zarar görmesi veya imha edilmesi,
- Hava, su, doğa, çevre ve gürültü kirliliği,
- Ekosistemlere zarar verebilecek ekolojik etkiler,
- Fauna ve flora kayıpları,
- Kalabalık ve tıkanıklık, trafik,
- Tarım ve ormancılık için toprak kaybı.
- Artan şehirleşme.

Turizmde yaşanan gelişmelere paralel bir çerçevede çevresel bozulmalar meydana gelmektedir. Aslen bu husus, Kuznets eğrisi (EKC) ile gösterilmekte olan (Şekil 5), çevresel

bozulma ve ekonomik gelişme arasında ters U şeklinde bir ilişkinin varlığıdır. Diğer bir ifadeyle, kişi başına gelir belirli bir değere ulaştığında çevresel anlamda bozulmalar meydana gelmektedir (Hernandez and Leon, 2013).

Şekil 5. Çevresel Kuznets Eğrisi

Kaynak: Dinda, 2004: 434

Şekil 5'te görüldüğü üzere, başlangıç aşamalarında gelirden yaşanan artışlar çevresel bozulmalar meydana getirmektedir. Bu husus turizm gelişimi çerçevesinde yorumlandığında, turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla yatırımlarda meydana gelen artışlar, özel sektör kapsamında kar maksimizasyonunu arttırabilmek ve maliyetleri düşürebilmek amacıyla çevresel niteliklere zarar verebilmektedir. Artan yatırımlar ile birlikte ekonomik gelişmeler sağlansa da çevresel anlamda bu durum ters işlemektedir.

Etki değerlendirmesi, daima bir bölgeyi turistleri özümseme kapasitesi ve bununla ilgili gelişmeler ve büyüme ile ilgili sorular doğurmaktadır. Turizmi özümseme kapasitesi ve ayrıca turist hacmindeki değişim mekanizması hakkında çevre hakkında özel bilgi gerekmektedir. Anlaşılacağı üzere turizmin çevre üzerinde bazı olumlu etkileri olmasına karşın, olumsuz etkileri genel olarak daha görünür şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Turizm ve turizm faaliyetleri, insanla başlamaktadır. Eğer insanlar turist olmak istemezse ya da turizm deneyimi yaşamak istemezlerse veya turizm bölgelerindeki yerel halk ziyaretçi kabul etmez ise turizm ve turizm faaliyetleri, genel olarak bugünkü ana fenomen olmaz. Bu sebepler altında turizmin sosyal etkilerini araştırmak, turizmin faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi, gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından önemli bir konudur. Öyle ki turizm bölgelerinde; turizmle ilgili paydaşların, turizm politikası ve stratejilerine dahil olmak, uyumlaştırmak için turizmin sosyal etkilerini ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bu hususta yapılan çalışmalar genel olarak sakinlerin turizm algıları üzerine gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmada turizmin sosyal etkileri gözden geçirilmiştir. Ne yazık ki, turizmin bilinen sosyal etkilerini ölçmek genellikle zor olmakla birlikte büyük ölçüde dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca, henüz keşfedilmemiş başka etkilerin olduğu da muhtemeldir. Bu hususta genel olarak, ev sahiplerinin turizme karşı tutumları ve algıları, sosyal etkileri ortaya çıkarmakta ancak bu etkiler, sakinlerin yaşam standartlarına göre değişim göstermektedir. İfade edilebilecek genel sonuç, turizm ile ilişkili yerel halka göre turizmin bu sosyal etkileri olumlu, turizm ile ilişkisi olmayan yerel halka göre turizmin bu sosyal etkileri olumsuz olmaktadır. Ancak bu sonuçlar, gelişmişlik düzeylerine göre toplumlarda farklılıklar da barındırabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizm ile ilişkili olan yerel halk, sosyal ve çevresel maliyetleri turizme bağlamadığı görülmektedir.

Turizmin sosyal etkileri, bölgenin gelişmişlik/yeterlilik düzeyine göre farklılık göstermekte olup, özellikle demografik etkilerin yarattığı etkiler doğrultusunda yerel halk üzerinde bazı olumsuz sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Turizmin, destinasyonlara olan göçleri arttırması, yerleşikler için potansiyel gelirlerde bir azalışa yol açmakta ve ayrıca, destinasyonlara artan göç nedeniyle bölgede ekonomik ve çevresel aksaklıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Ek olarak yerleşikler için turizm ve turizm gelişimi, istihdam potansiyelini ve tecrübelerini arttırmakta olup, bölgede eğitiminin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Turizmin gelişiminin kültürel anlamda bir çeşitliliğe yol açacağından, bu çeşitliliğe göre bir piyasanın oluşması da kaçınılmazdır. Turizmin çevresel etkileri, yine ülkelerin gelişmişliklerine göre farklılık gösterirken, bu etkiler genel olarak gelişmiş ülkelerde en az maliyetli, gelişmekte olan ülkelerde ise çevresel zararlar daha yüksek maliyetli olarak gerçekleşmektedir. Turizmin gelişmekte olan ülkelerde yarattığı bu yüksek maliyetler, potansiyel kalkınma düzeylerini de eksiltebilmektedir.

Çalışmanın bulguları; turizm sosyal etkilerinin evrensel olmadığı yönünde olup, Pizam ve Milman (1986) görüşlerini desteklemektedir. Bu etkilerin ortaya çıkışı Kozak ve Nergis (2012)'in bulgularından yola çıkarak turistlerin, turizme konu olan destinasyonların ve bu destinasyonlardaki toplumların sosyal ve kültürel yapısı ile ölçülebilir. Turizmin sosyo-kültürel anlamda olumlu etkileri; insanların dünyaya ilgisinin artması, yabancı ve yabancı tatların anlaşılması, sunulan hizmetlerin kalitesi, kitle iletişim araçlarının kalitesi, istihdam olanakları, çevresel birtakım bakım ve onarım gibi iyileştirmeler, göç akışlarını merkezileştirme, ulaşım imkanlarındaki gelişmeler (Khan vd., 1990; Özdemir vd., 2000; Gürbüz, 2002; Wilson, 2008;) olarak sıralanabilirken, olumsuz etkileri ise fuhuş, çıplaklık, ahlaki davranışların bozulması, uyuşturucu kaçakçılığı, hırsızlık, artan suç oranı, sosyal ve kültürel değerlerde kayma, sanat eserlerinin kalitesini düşürme, çevresel bozulmalar, gelir dağılımında bozulmalar ve doğal alanların tahribatı, hava kirliliği (Khan vd., 1990; Madan ve Rawat, 2000; Wang ve Miko, 1997) gibi yönleriyle ele alınabilir. Bu hususta araştırmacılar çalışmalarında hem ziyaretçilerin hem de ziyaret edilen turizm destinasyonlarının insani gelişmişlik endekslerine odaklanabilirler. Ek olarak, sosyo-kültürel etkilerinde önemli bir konu olan göç hareketleri, turizm destinasyonlarındaki sermaye devir hızıyla ilişkilendirilebilir. Araştırmacılar, sosyo-kültürel etkilerini incelerken, konunun içerik özelliği sebebiyle pozitivist yöntemlerden kaçınılmalıdır.

Turizmde politika belirleyicileri ve planlayıcıları; turizm gelişimini teşvik etmek, sosyal sürdürülebilirliği sağlamak ve turizmin potansiyel olumsuz etkilerini azaltmak için turizmin sosyal etkilerini iyi anlamaları gerekmektedir. Turizmin yaratmış olduğu sosyal etkiler, bölgenin ekonomisini de şekillendirdiği düşünüldüğünde, bu hususlarda turizmin yarattığı sosyal maliyetleri en aza indirmek, bölgenin ekonomik gelişimini de destekleyeceği unutulmamalıdır. Bu sebepler altında politika belirleyiciler, sürdürülebilir turizm politikaları

benimsemeli ve destinasyonlardaki yerleşikler üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak için gerekli çalışmaları

Kaynakça

- Allen, L. R., Long, P. T., Perdue, R. R. And Kieselbach, S (1988). The Impact Of Tourism Development On Residents' Perceptions Of Community Life. *Journal of Travel Research*, 27 (16), 16- 21.
- Bell, M. and Ward, G. (2000). Comparing Temporary Mobility With Permanent Migration. *Tourism Geographies*, 2, 87–107
- Boissevain, J. (1979). The Impact of Tourism on a Dependent Island: Gozo, Malta. *Annals of Tourism Research*, 6 (1), 76-90.
- Callaghan, P., Long, P. and Robinson, M. (1994). *Travel and Tourism* (Second Edition). England: Business Education Publishers Ltd
- Casado-Diaz, M. A. (1999). Socio-demographic Impacts of Residential Tourism: A Case Study of Torre Vieja, Spain. *International Journal of Tourism Research*, 1, 223–237.
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D. and Wanhill, S. (2008). *Tourism Principles and Practice* (4th Edition). Harlow: Financial Times Prentice
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008). *Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması*. IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Belek, Antalya
- Dézert, B. and Wackermann, G. (1991). *La Nouvelle Organisation Internationale Des Echanges*. Paris: Cedex.
- Dinda, S. (2004). Environmental Kuznets Curve Hypothesis: A Survey. *Ecological Economics*, 49(4), 431-455
- Doğan, H. Z. (1987). *Turizmin Sosyo Kültürel Temelleri*. İzmir: Uğur Ofset Matbaacılık ve Ticaret
- Fayissa, B., Nsiah, C. and Tadasse B. (2008). Impact of Tourism on Economic Growth and Development in Africa. *Tourism Economics*, 14, 807–818.
- Gamper, J. A. (1981). Tourism in Austria: A Case Study of the Influence of Tourism on Ethnic Relations. *Annals of Tourism Research*, 8 (3), 432-446
- Gössling, S. and Hall, M. C. (2006). *Tourism and Global Environmental Change*. New York: Routledge
- Gürbüz, A. (2002). Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Teknoloji*, 5 (1-2), 49-59.
- Hernandez, J. M and Leon, C. J. (2013). Welfare and Environmental Degradation in a Tourism-Based Economy. *Tourism Economics*, 19, 5–35.

- Khan, H., Seng, C. F. and Cheong, W. K. (1990). The Social Impact of Tourism on Singapore. *The Service Industries Journal*, 10 (3), 541–548
- Kozak, M. A. ve Nergiz, H. G. (2012). *Turizmde Etik: Kavramlar İlkeler Standartlar*. Ankara: Detay Yayıncılık
- Lew, A., Hall, C. M. and Williams, A. M. (2004). *Companion to Tourism*. Oxford: Blackwell
- Lindberg, K., ve Johnson, L.R. (1997), Modeling Resident Attitudes Toward Tourism. *Annals of Tourism Research*, 24 (2), 402-424
- Madan, S. and Rawat, L. (2000). The Impacts of Tourism on the Environment of Mussoorie, Garhwal Himalaya, India. *Environmentalist*, 20 (3), 249–255.
- Mesci, M. ve Dönmez, G. (2016). Turizmin Bölgesel Kalkınma ve Yerel Halk Üzerindeki Etkisi: Mudurnu Örneği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (2), 21-50
- Middleton, V. T. C. (1994). *Marketing in Travel and Tourism* (Second Edition). Oxford: Butterworth & Heinemann
- Özdemir, M., Gürkan M. İ. ve Kırıl M. (2000). Turizm Hareketlerinin Sosyo – Ekonomik Yapıya Etkisi: Belek, Karpas ve Girne Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11 (Eylül – Aralık), 79 – 91.
- Page, S. J. (2007). *Tourism Management: Managing for Change* (Second edition). Oxford: Elsevier Ltd.
- Pizam, A. and Milman, A. (1986). The Social Impacts of Tourism. *Tourism Recreation -Research*, 11 (1), 29-33.
- Ross, G. F. (1992). Resident Perceptions of the Impact of Tourism on an Australian City. *Journal of Travel Research*, 30 (Winter), 13-17.
- Sharma, B., Dyer, P., Carter, J. and Gursoy, D. (2008). Exploring Residents' Perceptions of the Social Impacts of Tourism on the Sunshine Coast, Australia. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 9 (3), 288-31
- Sharpley, R. (2006). *Travel and Tourism*. California: SAGE Publications Ltd
- Tremblay, P. (1990). *The Corporate Structure of Multinational Enterprises in Tourism: Transactions Costs and Information*. Unpublished Paper Presented to the Thematic Group on the Sociology of Tourism. XII World Congress of Sociology, Madrid
- Tuna, M. (2007). *Turizm Çevre ve Toplum* (Marmaris Örneği). Ankara: Detay Yayıncılık
- Wang, C. Y. and Miko, P. S. (1997). Environmental Impacts of Tourism on US national Parks. *Journal of Travel Research*, 35 (4), 31–36.
- Wilson, T. D. (2008). Economic and Social Impacts of Tourism in Mexico. *Latin American Perspectives*, 160 (35), 37-52.
- Woo, E., Uysal, M and Sirgy, M. J. (2016). Tourism Impact and Stakeholders' Quality of Life. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 20 (10), 1-27.
- WTO (1998). *Tourism: 2020 Vision*. Madrid: WTO
- WTO (World Tourism Organization) (2001). *Tourism 2020 Vision: Global Forecasts and Profiles of Market Segments*. Madrid: World Tourism Organization
- WTTC: Dünya Seyehat ve Turizm Konseyi

